Вх. № ЧР-03-304/30.10.2026 г.

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.пс.н. Соня Карабельова

по конкурса за „**професор“** в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология (Психология на здравето и развитието) за нуждите на департамент „Психология“ към Института за изследване на населението и човека към БАН, обявена в ДВ бр. 65 от 17.07.2026 г.

1. Данни за кандидата

В конкурса участва един кандидат: доц. д-р Анна Александрова Александрова - Карамонова от секция „Психология на развитието и здравето“ при ИИНЧ - БАН

Анна Александрова - Караманова завършва с отличен успех специалност „Психология“ към СУ „Св. Кл. Охридски“ през 2002 г. и придобива степента „магистър по психология“ със специализации по Клинична и консултативна психология, Психология на развитието, образованието и културата и Трудова и организационна психология. От 2005 до 2009 г. А. Караманова е редовен докторант към ИИНЧ, БАН. През 2013 г. защитава докторска дисертация на тема: „Влияние на медиите върху образа за собственото тяло и личностното му модериране при юноши“ по професионално направление 3.2. Психология (Обща психология – психология на личността) и придобива научната и образователна степен „доктор“.

А. Александрова - Караманова постъпва на работа в ИИНЧ, БАН през 2013 г. като главен асистент към Департамента по Психология. През 2020 г. след успешно издържан конкурс д-р А. Александрова-Караманова е назначена на длъжността доцент, където понастоящем работи.

В периода от 2003 до 2013 г. кандидатката работи като психолог изследовател и координатор научни проекти към Фондация Научно-изследователски център „Психология и здраве“.

Допълнително от 2007 г. А. Александрова - Караманова е национален делегат за България към Европейската асоциация по психология на здравето (EHPS). Също така от

20016 г. тя е и Национален редактор за България на изданието „Практическа Психология на здравето“ на Европейската асоциация по психология на здравето (EHPS).

В периода 2013-2016 г. д-р Караманова е хоноруван асистент към Националната спортна академия „В. Левски“, където води семинарни занятия по Обща психология.

От представената справка за трудовия стаж ясно личи, че кандидатката има необходимия трудов стаж и опит в областта на обявения конкурс.

2. Хабилитационен труд

За участието си в конкурса доц. д-р А. Александрова - Караманова представя хабилитационен труд – колективна монография: „Ковид-19 и юношите: порастване по време на пандемия“, за която е представен разделителен протокол в уверение на това, че има 190 самостоятелни стандартни страници. Трудът отговаря на всички изисквания за монография и **напълно съвпада с тематиката на обявения конкурс**. Това ми дава основание да направя извода, че **доц. д-р Анна Александрова - Караманова** изпълнява изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в БАН.

3. Изпълнение на минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „професор“.

Доц. д-р А. Александрова - Караманова представя справка със съответен доказателствен материал. От справката става ясно, че доц. д-р А. Караманова *изпълнява минималните национални изисквания* съгласно с Правилника за прилагане на ЗРАСРБ (изменение и допълнение ДВ бр. 15 от 19.02.2019 г., таблица 1, Област 3. Социални, стопански и правни науки, 3.2. Психология. По конкретно: за група А, Б и В, съответно показател 1, показател 2 и показател 3 тя има необходимите 150 точки, тъй като притежава степента „доктор“, която носи 50 т., а също така представя хабилитационен труд, който носи 100 т.

Група Г (П4 до П10) от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ поставя изискване за публикациите за професор. По този показател кандидатката има 308,75 точки.

По отношение на Група Д (П11 до П13) според същия Правилник, кандидатката за професор трябва да има и 120 т. от цитирания. Справката за цитиранията, представена от доц. д-р Анна Александрова-Караманова, показва цитирания, които се равняват на 600 т.

За Група Е Правилникът изисква минимален брой 100 т. от придобита научна степен „доктор на науките“, ръководство на успешно защитили докторанти, ръководство и участие в национални и международни научни и образователни проекти. Справката, представена от кандидатката – доц. Алекснадрова-Караманова, показва общо 110 т.

4. Публикации

Доц. д-р А. Александрова-Караманова представя справка с научните трудове по темата конкурса, която показва следното: 1 колективна монография по темата на конкурса; 1 публикувана глава от колективна монография на английски език; две самостоятелни статии в реферирани списания или научни сборници; 12 студии на английски език в съавторство в реферирани списания, индексирани в световните бази данни; пет студии в нереферирани списания с научно рецензиране, 3 от които самостоятелни и 2 колективни.

5. Научно-изследователска дейност и научни приноси

Представените от доц. д-р Анна Александрова-Караманова научни публикации са изцяло в проблематиката на обявения конкурс.

Основната монография „Ковид-19 и юношите: порастване по време на пандемия“ представлява актуално, мащабно и научно аргументирано изследване на последиците от пандемията върху здравето, благополучието и развитието на юношите в България. Разработката е резултат от изследователски проект, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, и разглежда проблематика с висока научна и обществена значимост. Особено ценен е фокусът върху юношеството като специфичен период на развитие, в който нормативните задачи на възрастта се пресичат с въздействието на една извънредна здравна, социална и образователна ситуация.

Монографията е логично структурирана в десет глави. След обстоен анализ на пандемията като обществено предизвикателство и на съществуващите научни изследвания са представени теоретичния модел и методологията на собственото емпирично проучване. Последователно са анализирани ефектите на пандемията върху психичното здраве, рисковото здравно поведение, социалните взаимодействия и справянето в училище. Специално внимание е отделено на ролята на личностните особености като модератори на тези ефекти, както и на субективните преживявания на

самите юноши. Завършващата глава дава възможност полученото научно знание да се изведат практически насоки за превенция и интервенция.

Съществено достойнство на труда е неговата солидна емпирична основа. Количественото изследване е проведено върху национално представителна извадка от 3326 юноши на възраст между 11 и 17 години, което позволява висока степен на обобщаване на резултатите за юношеската популация в България. Качественият компонент допълва количествените данни и позволява да бъдат проследени личните преживявания, емоционалните реакции и стратегиите за справяне на младите хора. Използваният широк набор от статистически методи – факторни, корелационни, регресионни и медиаторни анализи – съответства на комплексния характер на поставените изследователски въпроси.

Сред значимите резултати се откроява установеното негативно въздействие на пандемията върху психичното здраве и академичната мотивация, както и идентифицирането на фактори, които повишават или намаляват уязвимостта на юношите. Особено интересни са резултатите за ролята на пола, възрастта и личностните характеристики. Личностната черта „Невротизъм“ се очертава като рисков фактор, а „Доброжелателността“ - като протективен фактор. Наред с негативните последици убедително е представен и адаптивния потенциал на юношите. Качественият анализ разкрива прояви на личностно развитие, позитивно справяне и посттравматичен растеж, което позволява пандемичният опит да бъде интерпретиран неоднозначно - не само през призмата на риска и дефицита, но и на устойчивостта и развитието.

Научната стойност на монографията се определя и от интегрирането на различни равнища на анализ - индивидуално, семейно, социално и образователно. Анализът не се ограничава само до непосредствените последствия от пандемията, а очертава по-широк модел на взаимодействие между кризисната ситуация, личностните ресурси и социалния контекст. Практическата значимост на труда е ясно изразена в разработените насоки за превенция и интервенция в областта на психичното здраве, рисковото поведение и академичната мотивация.

Като ограничение може да се посочи срезовият дизайн на изследването, който не позволява категорични заключения за причинно-следствени зависимости и за динамиката на наблюдаваните ефекти. Този факт е ясно отчетен, както и ограниченията, произтичащи от използването на самооценъчни методи и от момента на събиране на данните в по-късен етап на пандемията. Тези особености не намаляват стойността на

получените резултати, а по-скоро очертават перспективи за бъдещи лонгитюдни изследвания.

В заключение, монографията „КОВИД-19 и юношит: порастване по време на пандемия“ представлява цялостен, методологично добре обоснован и практически значим научен труд. Тя обогатява познанието за развитието и благополучието на юношите в условията на продължителна обществена криза и предлага ценна емпирична основа за бъдещи изследвания, превантивни програми и професионални интервенции. Трудът има безспорна научна стойност и представлява интерес както за изследователи в областта на психологията и социалните науки, така и за специалисти в образованието, здравеопазването и социалната практика.

Допълнително, доц. А. Александрова - Караманова представя глава от колективна монография на тема: „*Bullying: Global Case Studies in Policy and Prevention for Young People*“. Тя е посветена на актуален и обществено значим проблем - тормоза и кибертормоза сред деца и юноши в България. Текстът предлага систематизиран и аналитичен преглед на състоянието на проблема в национален контекст, като успешно интегрира теоретични постановки, емпирични данни, изследователски тенденции и съществуващи политики и практики за превенция и интервенция. Структурата на главата е логична и последователна. В началото авторката представя дефиницията и основните характеристики на тормоза, като ги свързва както с класическата концептуализация на Olweus, така и с приетата в България нормативна рамка. Разграничени са физическият, психологическият, сексуалният тормоз и кибертормозът, което създава ясна концептуална основа за последващия анализ.

Особена научна стойност има представянето на актуални данни за разпространението на тормоза и кибертормоза сред българските юноши. Използването на резултатите от международното изследване Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) осигурява надеждна емпирична основа и възможност за международна съпоставимост. Данните показват тревожно високи равнища на тормоз сред българските юноши, особено във възрастовата група на 15-годишните, както и тенденция към нарастване на кибервиктимизацията. Важно достойнство е диференцираният анализ според пол и възраст, който позволява да бъдат откроени специфични рискови групи и тенденции.

Значим принос на публикацията е систематизирането на развитието на научните изследвания върху тормоза в България през последните повече от две десетилетия. Авторката очертава както основните изследователски направления и приноси, така и

постепенното преминаване от описание на феномена към разработване на практически подходи за неговото ограничаване. Особено ценна в това отношение е връзката, която се проследява между научните изследвания, превантивните програми и националните образователни политики.

Практико-приложната стойност на разработката се откроява в анализа на националните програми за превенция и интервенция, включително програмата за превенция и интервенция на агресията и насилието в училище и програмата „Стъпки заедно“. Представянето на нормативната и институционалната рамка допълва цялостната картина и показва необходимостта от координирани действия на училището, семейството, специалистите и институциите.

Като препоръка за бъдещо развитие на проблематиката би могло да се насърчи по-задълбоченото критично обсъждане на ефективността на прилаганите превантивни програми и на факторите, които затрудняват тяхното устойчиво реализиране в училищна среда. Особено перспективно е и проследяването на новите форми на кибертормоз в контекста на бързо променящата се дигитална среда.

В заключение, публикацията представлява актуален, добре структуриран и научно аргументиран обзор на тормоза и кибертормоза в България. Тя съчетава убедително научна и практико-приложна перспектива и може да бъде оценена като значим принос към систематизирането и международното представяне на българския опит в изследването, превенцията и противодействието на тормоза сред деца и юноши.

Резултати от изследвания в представените статии и студии за конкурса очертават значението както на социално-психологическите фактори, така и на стремежа към психично и физическо благополучие за качеството на живот и здравословното поведение. В голяма национално представителна извадка влюбването и генерализираното доверие се установяват като значими предиктори на удовлетвореността от живота, докато качествени интервюта с млади жени във възрастта на възникваща зрялост показват, че стремежът към добро психично и физическо здраве - включително добро самочувствие, положителна самооценка и приемане на себе си - е сред важните мотиви за поддържане на здравословно поведение, изразяващо се в контрол на теглото, здравословно хранене, физическа активност и стремеж към здравословен начин на живот.

Допълнително в серия от публикации са изследвани позитивните аспекти на психичното функциониране на юношите, разглеждани през перспективата на 5C модела за позитивно младежко развитие - компетентност, увереност, свързаност, характер и

грижа - както и чрез личностни и социални ресурси като любов, доверие и емпатия. Анализирани са също адаптивни личностни ресурси и стратегии за справяне, сред които оптимизъм, надежда, самоконтрол, постоянство, социална подкрепа и здравословно поведение. В контекста на пандемията от Ковид-19 чрез качествени методи са идентифицирани прояви на позитивни емоции, личностно развитие и посттравматичен растеж, свързани с преосмисляне и по-високо оценяване на живота, близките и личната свобода.

Значимо място в изследователската работа на доц. д-р А. Александрова - Караманова заема и проблематиката на хроничните здравни състояния, представена чрез проучвания върху пост-Ковид синдрома и диабета. Чрез дълбочинни качествени интервюта с тежко и критично преболедували Ковид-19 в пет държави от Централна и Източна Европа са анализирани дългосрочните физически, психологични и когнитивни последици от заболяването, отражението им върху качеството на живот, както и личностните и социалните ресурси за справяне.

Друг съществен принос е разработването на интердисциплинарен биопсихосоциален модел на самоуправлението на диабета и микроваскуларното здраве, който интегрира биомедицински, психологически и социални фактори и позволява прогнозиране на усложнения в периферната съдова система. По този начин изследванията убедително подчертават значението на комплексния биопсихосоциален подход при разбирането и управлението на хроничните здравни проблеми.

Представените публикации за участие в конкурса показват, че доц. д-р Анна Александрова - Караманова е извървяла път на успешно академично и общо културно развитие, че се е формирала като специалист в деликатна област на психологическото познание. Тя е изградена като човек и личност, притежава висока и междуличностна интелигентност, както и способности за коректно сътрудничество с колеги, отговорна и критична към света и себе си.

Приемам приносите на доц. А. Александрова - Караманова, като въз основа на анализа на представената научна продукция могат да бъдат обобщени следните основни заключения:

- Представените от доц. д-р Анна Александрова-Караманова научни трудове **съответстват в пълна степен на профила и проблематиката на обявения конкурс** и очертават последователна и разпознаваема изследователска линия.
- Научната продукция се характеризира с **висока актуалност и обществена значимост**, като обхваща съществени проблеми на психичното здраве и благополучието,

здравното поведение, развитието на децата и юношите, тормоза и кибертормоза, адаптацията към кризисни ситуации и справянето с хронични здравни състояния.

• Представените изследвания се отличават със **солидна методологична и емпирична основа**, съчетаване на количествени и качествени подходи и използване на разнообразни и адекватни методи за статистически анализ.

• Съществен научен принос представлява **интегрирането на личностни, социални, семейни, образователни и здравни фактори** при анализа на психичното функциониране и качеството на живот, както и последователното прилагане на биопсихосоциалната перспектива.

• Особено положително следва да бъде оценен **балансът между изследването на рисковите фактори и ресурсите за позитивна адаптация**, включително устойчивостта, позитивното младежко развитие, социалната подкрепа, стратегиите за справяне и посттравматичния растеж.

• Научната продукция има **ясно изразена практико-приложна стойност**, като резултатите могат да бъдат използвани при разработването на превантивни и интервенционни програми в областта на психичното здраве, здравословното поведение, училищната среда и подкрепата на хора с хронични заболявания.

Критични бележки и препоръки за бъдеща изследователска работа

Наред с безспорните достойнства на представената научна продукция могат да бъдат формулирани и няколко критични бележки, които имат по-скоро характер на препоръки за бъдещо развитие на изследователската работа:

• **Ограничения, свързани с изследователския дизайн.** Част от представените емпирични изследвания се основават на срезов дизайн и самооценъчни методики. Това поставя определени ограничения пред интерпретацията на установените взаимовръзки и не позволява категорични заключения относно причинно-следствените зависимости. В бъдещи изследвания е полезно по-широко прилагане на лонгитюден дизайн и комбиниране на различни източници и методи за събиране на данни.

• **Необходимост от по-системно оценяване на практическата ефективност.** В редица публикации убедително са очертани практически насоки за превенция и интервенция. Следваща стъпка може да бъде тяхното по-системно трансформиране в

конкретни програми и проследяване на ефективността им чрез емпирично оценяване на краткосрочните и дългосрочните резултати.

- По-широко включване на **сравнителни и кроскултурни изследвания**, които да позволят позициониране на установените за България закономерности в по-широк европейски и международен контекст;
- Продължаване на изследванията върху **новите рискове и ресурси, свързани с дигиталната среда**, включително трансформациите на кибертормоза и въздействието на дигиталните взаимодействия върху психичното здраве и социалното функциониране на младите хора;
- По-нататъшно развитие на **интердисциплинарния биопсихосоциален подход** при изследването на хроничните здравни състояния и качеството на живот.
- **Възможност за по-силна интеграция на отделните изследователски линии.** Представената научна продукция обхваща широк спектър от актуални проблеми – психично здраве, позитивно развитие, рисково и здравословно поведение, тормоз и кибертормоз, последствия от пандемията и хронични заболявания. Това тематично богатство е несъмнено предимство, но същевременно създава възможност за още по-ясно концептуално обединяване на отделните направления около общ теоретичен модел, който да открои специфичния авторски принос и цялостния изследователски профил на кандидатката.

Посочените бележки **не намаляват високата научна стойност на представените трудове**, а по-скоро очертават възможности за последващо развитие и надграждане на вече постигнатите резултати. Препоръките имат характер на **перспективи за надграждане на вече постигнатите резултати**, а не на критични бележки към представената научна продукция.

Доц. д-р Анна Александрова-Караманова участва активно в национални и международни научно-изследователски проекти, което допринася за високата оценка на нейната компетентност и експертиза. В допълнение прави впечатление и високата оценката на видимостта на нейните публикации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Доц. д-р Анна Александрова Александрова – Караманова отговаря на всички изисквания на ЗРАСРБ и на правилниците за неговото приложение както в страната, така

и в БАН. Тя има дългогодишен опит като изследовател. Цялостното творчество на доц. д-р А. Александрова - Караманова предлага обстоен, системен и задълбочен анализ на постиженията в областта на психология на здравето и развитието, пречупени през нейната оригинална интерпретация. Изследванията на доц. Александрова-Караманова обогатяват както на теоретично, така и на емпирично равнище използваните подходи и предлагат перспективна насока за тяхното практическо приложение. Анна Александрова - Караманова притежава богат изследователски опит, натрупан от участието й в множество национални и международни научноизследователски проекти.

В обобщение, научноизследователската дейност на доц. д-р Анна Александрова-Караманова показва **висока научна компетентност, методологична зрялост, последователност и ясно изразена практико-приложна ориентация**. Представените трудове очертават профила на утвърден изследовател със собствено научно присъствие и устойчив принос към развитието на психологическото познание.

В резултат на високата оценка на научната и изследователска дейност на доц. д-р Анна Александрова Александрова - Караманова категорично подкрепям избирането й за „професор“ по професионално направление 3.2.Психология (Психология на здравето и развитието) в департамента по Психология към Института за изследване на населението и човека към БАН.

30.10.2026 г.
гр. София

Рецензент:
(проф. д.пс.н. Соня Карабельова)